

ZDENĚK BURIAN A ALBERTO VOJTĚCH FRIČ

PŘEDČASNĚ UKONČENÉ PŘÁTELSTVÍ

Aleš Durčák

„Z čeho pramení moje sympatie k dobrodružné literatuře? Od jedenácti let jsem si kreslil národopisné obrázky. Kde jsem v jakém časopise viděl kresbu nebo fotografii lidského typu, exotického oděvu, nástroje, obydlí nebo zbraně, okamžitě jsem si to nakreslil! A národopis, to je přece dobrodružství!“

Zdeněk Burian

Etnografie byla Burianovým osudem. Zajímal se o ní od dětských let, a přesto, že zůstal celý život připoután ke své vlasti (s malou výjimkou), jeho národopisné znalosti i nejexotičtějších zemí byly fenomenální.

Zdeněk Burian byl etnograf teoretik, zatímco Alberto Vojtěch Frič své vědomosti čerpal z praktického života. Oba spojovala láska k přírodním národům, oběma byl vlastní spíše přezíravý postoj k bílé civilizaci.

Setkání těchto dvou výrazných osobností bylo nevyhnutelné; ti dva se zkrátka nemohli minout. Je pravděpodobné, že o sobě věděli ještě před vydáním Strýčka indiána (1935) - první Fričovy knihy s ilustracemi Zd. Buriana. Malíř mohl znát její původní verzi Kalera Marsal (1921), stejně jako další dvě Fričovy knihy Zákon pralesa (1921) a Mezi indiány (1918). Ale ani Zd. Burian nemusel ujít Fričově pozornosti. Jeho jméno mohlo padnout v souvislosti se zeměpisným časopisem Širým světem, jenž vydával Fričův přítel dr. Stanislav Nikolau s Burianovými ilustracemi již od r. 1924.

Kdy a kde se však poprvé osobně setkali? Je jisté, že to muselo být nejpozději v roce 1935: „Přijetí Fričova rukopisu Kalery Marsal do nakladatelství Toužimský a Moravec zprostředkoval redaktor Rýpar. Nakladatelé si vyměnili, že rukopis trochu upraví, změní název na Strýček indián a doplní tři pohádky, protože to vyjde v edici mravoučné literatury pro mládež. Frič byl bez peněz a po vyplacení zálohy na honorář podepsal smlouvu a dál se o to nestaral. Knihu dost zásadním způsobem přepracoval redaktor Kuzma. Frič zuřil, co mu z jeho knihy udělal, ale právně nemohl nic dělat. Další dvě dětské knihy pak napsal „na zakázku“ po úspěchu Strýčka indiána. V nakladatelství knize také podle žánru přidělili ilustrátora. Zdeněk Burian prý (podle vzpomínek mého tchána) přišel velmi pokorně k legendárnímu a obdivovanému cestovateli a nechal si velmi detailně vysvětlit Fričovu představu o ilustracích. Frič mu ukazoval předměty, oblečení, fotky, popisoval, co viděl, asi i kreslil, korigoval pak podle svých znalostí i vzpomínek hotové obrázky. Některé jsou unikátní i z etnografického hlediska – například z Dlouhého lovce: jsou na nich reálie kmene Kađuveo, které se jinak (např. jako sbírkové předměty) nedochovaly. Burian prý chodil na Božíňku dost často a rychle vzniklo přátelství. Často se spolu hádali o detaily: například co se týče zbraní, musel je jednou rozsoudit majitel zbrojařství u Anděla: Burian nechtěl věřit (byl prý velký znalec zbraní), že typ pušky, na kterém Frič trval, se už v té době vyráběl. Speciální historii má onen kvaš s medúzou z Hadího ostrova. Ten obrázek vymyslel Frič, chtěl, aby to byl pohled z vody (jakoby očima medúzy) nahoru na číhajícího lovce. Burian se

prý bránil, že se to nedá udělat, ale Frič ho tak dlouho hecoval a nutil, až se to povedlo ..." (Z dopisu PhDr. Yvonny Fričové, 16. 5. 2002).

Rok 1935 je zahájením spolupráce, trvající až do Fričovy smrti v prosinci 1944. Kdy však pracovní vztah přerostl ve skutečné přátelství, nevíme. Nedochovala se žádná vzájemná korespondence, ani společná fotografie.

Ze vzpomínek Fričova syna Ivana a dopisů nakl. Toužimský a Moravec Zd. Burianovi je zřejmé, že malíř cestovatele pravidelně navštěvoval v jeho vile. Známe rovněž dva nádherné Fričovy portréty, o nichž však nevíme, kdy vznikly. Vycházíme zde nejčastěji z data „1943“ uvedeného v kartotéce dr. Vratislava Mazáka; jiné datum - „asi 1960“ uvádí u menšího z nich Eva Hochmanová v knize Právěk a dobrodružství (k tomuto obrazu však existuje akvarelová varianta údajně již z r. 1942). Je možné, že malíř oba portréty maloval až po Fričově smrti na základě své mimořádné paměti a starších skic. Této verzi by odpovídal i závěr malířova dopisu Draze Fričové z ledna 1945. Je téměř jisté, že oba portréty nevznikly současně v r. 1943. Platí to zejména u většího z nich, který je zřejmou apoteózou Fričovy osobnosti, nepravděpodobnou za jeho života (a k němuž navíc existuje skica z r. 1951). Vyřešení této hádanky nás tedy teprve čeká.

Definitivní důkaz o charakteru vztahu mezi malířem a cestovatelem přinesly nečekaně poslední dny příprav této výstavy. Naše muzeum navštívil pan Jaroslav Hladík z Pardubic, který se mi svěřil se svým celoživotním vztahem k Mistru Burianovi a zmínil rovněž (aniž by tušil, jak je to v této chvíli důležité) informaci, kterou mu Zd. Burian řekl osobně na počátku 40. let minulého století. Důkazem její autenticity je kopie dopisu Zd. Burianovi z února 1980 a jeho odpověď, kterou mi pan Hladík poslal záhy po své návštěvě (kdyby si malířova slova zapamatoval chybně, jistě by na to Zd. Burian ve své odpovědi reagoval, což se nestalo). Každé doplnění mozaiky Burian-Frič je velmi cenné, ale přiznám se, že něco podobného jsem nečekal. Alberto Vojtěch Frič plánoval novou cestu do Jižní Ameriky a vybídl Zdeňka Buriana, aby jej doprovázel; v cestě jim však zabránila válka. Jinými slovy, nebýt rezavého hřebíku králíkárně, mohli jsme se po roce 1945 nadít neuvěřitelné události - společné expedice A. V. Friče a Zd. Buriana. Pro malíře by to jistě znamenalo naplnění velkého snu. A pro nás? Neskutečný poklad nových výtvarných prací, vytvořených na základě vlastní malířovy zkušenosti a prožitků v neznámém světě, snad i mezi indiány - a pak rovněž i hledaný důkaz o pozadí vztahu cestovatele a malíře. Vždyť Alberto Vojtěch Frič by podobnou nabídku nevyslovil, pokud by si svým partnerem nebyl 100% jist. Ano, muselo to být skutečné přátelství, založené na důvěře a jistotě, přátelství pevné jako skála, které mohl zvrátit jen Osud.

únor 1980

Mistře,

přijměte, prosím, k Vaším 75. narozeninám sice opožděné, ale ze srdce plynoucí přání, abyste ve zdraví a při dobře sloužícím zraku mohl nadále s chutí pokračovat ve Vaší umělecké činnosti.

Prosím Vás nyní o Vaši laskavou trpělivost při čtení tohoto dlouhého dopisu, ve kterém chci nějak dohonit to, k čemu jsem se po léta chystal a odvažuji se teprve nyní.

(...) Vyrůstal jsem v Nuslích a tam také v mých chlapeckých letech začalo sledování Vašeho vzestupu a rozmachu v ilustrátorském světě.

Jako bosý kluk (...) jsem nejméně 2x týdně běhával podle Botiče do Vršovic, abych v Obloukové ulici, ve výloze nakladatelství Toužimský a Moravec se mohl podívat a kochat nádherou Vašich originálů k ilustracím do knih tam vydávaných. Tehdy jsme byli ve škole dva chlapci s trochu větším kreslířským nadáním a záliba v malování nás dodnes provází. Byla to doba (v letech 1930-35), kdy ještě stávalo na místě obchodního domu „Máj“ na rohu Spálené naklad. Vilímek a i tam vystavovali Vašimi ilustracemi vyšperkované Verneovky.

Vzpomínám si také např. ve vypůjčovaných Ahojích na Texe Hardinga a jeho příběhy, kdy s kamarády vytahovali ze dna moře potopený škuner, i na román „Postrach z Ria Media“ atd.

Stihl jsem také v oné době ještě stojící pavilon „MYSLBEK“ na Příkopech a tam, vedle hezké dívenky (tužka) byl nevelký, ale zcela zvláštní obraz olejem, a to Vašeho přítele, který v horečkách měl zabořenou hlavu v podušce a v očích se mu zračí vůle k životu!

Naproti Myslbeku byl průchod s obrazy (v porovnání s dneškem rozhodně hezčími) a ve dvoře vpravo výstavní síň s další Vaší výstavou (hezké ilustrace barevnými inkousty ke knize „Mořská sůl“.

Těsně před válkou jsem se doučoval „černému řemeslu“. Tehdy jsem si lámal hlavu přemítáním, že to není možné, abyste všechno kreslil a maloval sám, a že po vzoru starých mistrů Vám určitě pomáhají třeba nějakí žáci.

Velká zvědavost a touha spatřit na vlastní oči tvůrce tolik populárních ilustrací mi nedala, abych, po mnoha prosbách neuškemral ve zmíněném nakladatelství Toužimský a Moravec tam přítomnou paní (- vázanou nic takového nevyzrazovat!) o Vaši adresu (v té kanceláři visel Váš obraz „Vánoce“ od Karla Maye). Zněla: Vinohrady Písecká 12.

S notnou dávkou odhodlání, vyzbrojen několika balíčky za války vždy vítaných Vlast, jsem zamířil k Vám. V patře docela normálního novějšího činžáku jsem u dveří zazvonil a začala pro mne nejhezčí událost mého života: přišla mi otevřít milá a příjemná paní, která, když jsem s bušícím srdcem vyhrkl moje přání, si mne nejdříve bedlivě prohlédla, ale nato se otočila za sebe a zavolala dovnitř: „Zdenečku, máš tady návštěvu, jednoho mládence, budeš mít na chvíli čas?“ A to už pokývla hlavou a já s ostychem vkročil do předsíně. Tam se mně vryl do paměti první obraz u Vás opřený na skříňce: Zátíší se zajícem, asi objednávka na přání.

Vaše paní mě vedle podaného šálku čaje vybídla, abych se jen klidně ptal na vše co mne zajímá, že prý jste si již uvykl na časté návštěvy někdy i celých skupinek horlivých čtenářů knih s Vašimi ilustracemi! Vstoupil jsem tedy do pracovny a první pohled mi ukázal překvapivou skutečnost: že pracujete docela sám, že

nemáte žádný štáb spolupracovníků! Udiven jsem spatřil normální místnost s normálními okny (za jakých skvělých podmínek „tvoří“ jiní malíři!), vpravo knihovna, vlevo tuším truhlářská hoblice k úpravě pláten a pracovní stůl. Vybídl jste mne, abych se jen posadil a než jsem ze sebe něco vypravil, už jste se ujal slova sám a dobře věda, co mladého „muže“, dychtícího se o Vás a Vaší práci co nejvíce dozvědět začal jste vyprávět o svém životě, o nedokončených studiích na gymnáziu a přestup rovnou do 2. ročníku Akademie včetně ukázání student. průkazek, o nelehkých existenčních začátcích, kdy jste se musel jen svou pílí a dovedností dostat kupředu! O tom, jak pro Vás byli vzorem mužnosti kanadští lovci kožišin, dřevorubci, severští Indiáni! Jak jste spolu s cestovatelem A. V. Fričem plánovali dalekou cestu do Jižní Ameriky (a Karaí Pukú by byl rozhodně průvodce nad jiné povolání) a kde jste mohl na vlastní oči studovat tamní přírodu a zvláštnosti tohoto světadílu a jak to válka překazila ...

Posteskl jste si na příkré zamítnutí říšského protektora vydat knihu prof. Augusty Vámi ilustrovanou. O tom, jak máte také rád zdravý pohyb, že se Vám jako doplněk Vašeho povolání líbí řezat a štípat dříví na chatě. O Vašem studijním zájezdu po Slovensku a o obrázcích, které jste rozdál a o jejich škaredém osudu na přepážkách šaten v Národním divadle ... Viděl jsem u Vás krásnou, v hnědém tónu ilustrovanou knihu čtvercového formátu „Jerry z ostrovů“ od J. Londona – O tom, že jako vlastně prvý čtenář spoluvytváříte budoucí knihu jsem se bál mluvit, ale imponuje mi to dodnes.

Na zakončení pohovoru se mnou jste mi nabídl, že kdybych si přál obrázek od Vás, že mi jej namalujete, jen abych oznámil námět a že i cenově by byl pro mne dostupný. Copak o náměty, těch bych na místě vysypal třeba tucet, ale já byl jen učedník, který si sotva tak mohl koupit číslo sešitového vydání „Supové Mexika“ od Maye – tehdy vydávané. Víc ani pomyslet!

Nadále jsem však hledal možnosti jak uvidět Vaše výstavy (originál daleko předčí reprodukcí) po válce a byl to Valdštejnský palác se souborem Vašich děl a Dům Kubánské kultury na Perštýně. Naposledy jsem při návštěvě Prahy uviděl za výlohou knihkupectví Práce na Václavském nám. hlavu pračlověka, který již s patrnou inteligencí v očích zkoumá brit pazourku v ruce, a to jak vlastní obraz v provedení olejem, tak opět s méně dokonalou reprodukcí! A nedávno v létě, nedaleká loutkářská Chrudim hostila sérii Vašich ilustrací dalších knih, kde jsme s přáteli obdivovali vedle přepečlivě vystižených krojů dobyvatelů tropické Afriky i jednomu Vašemu obrazu – kvaši: skupina několika v šeru stojících mužů u rovu s křížem a za nimi ozářený, svítivý ledovec. Jaký kontrast stínu a světla!

Přiznal bych se rád ještě k tomu, že jsem v klukovských letech jako člen 33. oddílu Skautů-Junáků okopíroval bez podpisů asi 3 obrázky z „Mayovek“ Vámi ilustrovaných, a to olejovými barvami koupenými z oddílových prostředků, které dlouho byly ozdobou naší klubovny na Pankráci.

Nevím, jak bych Vám vyjádřil nejen veliký obdiv, ale i zklamání, že Vám nebyl dosud udělen rozhodně zasloužený titul „Národní umělec“; v této záležitosti jsem psal před rokem na Ministerstvo kultury. Vždyť zde například byla očividně zanedbána již před lety možnost (podle mého soudu), abyste jako jmenovaný profesor Akademie pomáhal při výběru pokračovatelů dokument. ilustrátorství. Odpověď, kterou jsem obdržel, příkládám.

Děkuji Vám za shovívavost se kterou jste doufám celý můj dopis sledoval, a dovoluji abych vznesl mé zajisté neskromné přání: vidět Vás opět a osobně Vás požádat o sebeskromnější skicu, nebo kresbu, které si budu hluboce vážit.

Doufám, že se pokusíte najít pro mne část Vašeho vzácného času (...), za který Vám budu moc vděčný a s obavami i nadějí čekám na Vaši vzácnou odpověď.

Jaroslav Hladík